

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

-

1 § Soveltamisala

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa lapselle on taattu oikeus turvalliseen ja väkivallattomaan elämään. Kun lapsi on joutunut kokemaan tai todistamaan väkivaltaa, viranomaisten on tunnistettava lapsen erityisen haavoittuva asema. Rikosprosessia ja muita lapsiin liittyviä oikeusprosesseja on pyritty viime vuosina kehittämään lapsiystävällisiksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää lakia lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä (jatkossa "ehdotettu laki") tarpeellisena ja katsoo sen vahvistavan lapsen oikeuksien toteutumista.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan ehdotetun lain soveltamisalan laajennus on perusteltu. Valtuutettu on pitänyt voimassa olevan lain (L 1009/2008) tiettyihin rikosnimikkeisiin sidottua soveltamisalaa liian suppeana ja on ollut huolissaan, koska esimerkiksi lapsiin kohdistuvia ihmiskaupparikoksia ei ole tutkittu terveydenhuollon oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköissä. Valtuutetun mukaan lapsen edun ja oikeuksien mukaista on ryhtyä selvittämään epäilyä lapseen kohdistuneesta kaltoinkohtelusta, väkivallasta tai hyväksikäytöstä, ja rikosnimike voi tarkentua ja muuttua rikosprosessin edetessä. Ehdotettu laki tulee siten vahvistamaan kaikkien lasten oikeutta väkivallattomaan elämään. Valtuutettu katsoo, että ehdotettu laki parantaa lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, ja se on tärkeä kehityssaskel sen tunnistamisessa, että lapsella on itsenäinen, vanhemmistaan riippumaton oikeus saada apua ja tukea väkivallankokijana ja väkivallan todistajana. Valtuutettu pitää perusteltuna, että lapset myös rikoksesta epäillyn asemassa kuuluvat ehdotetun lain soveltamisalan piiriin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on ollut huolissaan lapsen asemasta vanhempien välisissä pitkittyneissä ja vaativissa erotilanteissa. Viranomaiset eivät ole aina tunnistanee vanhempien välistä väkivaltaa ja sen haitallista vaikutusta lapseen. Valtuutettu on ehdottanut, että vaativaa huoltoriitaa käsittelevälle tuomioistuimelle olisi pystyttävä tuottamaan moniammatillisen asiantuntijaryhmän tuottama lausunto lapsen tilanteesta. Nyt ehdotettu laki pyrkii vastaamaan tähän tarpeeseen. Valtuutettu kannattaa ehdotetun lain soveltamisalan laajentamista siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon yksikkö voi avustaa tuomioistuimia myös erityisen vaativien huoltoriitojen selvittämisessä.

2 § Yksikön tehtävät

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on lausunut käsityksensä yksikön tehtävistä myös jo edellä kohdassa "1 § Soveltamisala". Edellä lausutun lisäksi valtuutettu suhtautuu myönteisesti ehdotettuun lakiin sisältyvään ehdotukseen siitä, että oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköt voivat antaa koulutusta ja neuvontaa lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta. Valtuutettu on huolissaan eri alojen väkivaltakoulutuksen vähäisyydestä osana yliopistojen ja korkeakoulututkintojen peruskoulutusta, mikä lisää tarvetta saada eri ammateissa säännöllisesti täydennyskoulutusta väkivaltaan liittyvistä kysymyksistä.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että kansainvälisissä sopimuksissa ja niiden valvontaelimissä on nostettu esille moniammatillisen yhteistyön tärkeys. Valtuutettu on myös useissa sidosryhmätapaamisissa saanut tietoa käytännön väkivaltatyötä tekevilta tahoilta siitä, että monialainen työote parantaa lapseen kohdistuneen väkivallan tunnistamista ja auttaa rakentamaan lapselle ja hänen vanhemmilleen parempia palvelupolkuja. Lapsen oikeuksien näkökulmasta on tärkeää, että hän pääsee tarvitsemansa avun ja tuen piiriin, ja palveluohjauksessa kiinnitetään huomiota sukupuoli- ja traumasensitiivisen työotteen käyttämiseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että ehdotetun lain mukaan lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämisessä tarkoituksena on vakiinnuttaa moniammatillinen yhteistyö pysyväksi työskentelyn muodoksi. Valtuutetun mukaan moniammatillisten asiantuntijaryhmien kokoonpanossa voisi viranomaisten lisäksi toimia myös väkivaltatyöhön erikoistunut järjestön edustaja. Kun asiantuntijaryhmässä arvioidaan, millä eri toimenpiteillä edistetään parhaiten lapsen edun toteutumista, voidaan valtuutetun mukaan viranomaisten toimien lisäksi ottaa huomioon järjestöjen tekemä väkivaltatyö. Monilla hyvinvointialueilla järjestöt ovat pitkälti vastanneet väkivaltatyöstä ja ohjattaessa lasta sosiaali- ja terveyspalvelujen piiriin on palveluvalikoimassa tärkeää pitää järjestöjen väkivaltatyö mukana. Myös esimerkiksi Euroopan neuvoston yleissopimuksen naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (ns. Istanbulin sopimus) noudattamista arvioiva asiantuntijaryhmä GREVIO on kiinnittänyt vuoden 2024 raportissaan huomiota siihen, että viranomaisten tulee tehdä väkivallan vastaista työtä yhdessä järjestöjen kanssa.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

-

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

-

6 § Työnohjaus

-

7 § Järjestämisvastuu

-

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

-

9 § Korvauksen maksaminen

-

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella on lakisääteinen velvollisuus ohjata, kehittää ja seurata ehdotetussa laissa tarkoitettujen oikeuspsykologisten ja -psykiatristen yksiköiden toimintaa, osallistua kansalliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön lapsiin kohdistuvassa väkivallassa sekä kouluttaa lasten kanssa työskenteleviä henkilöitä. Valtuutettu on seurattessaan naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisia toimia havainnut, että hyvinvointialueilla tehtävässä väkivaltatyössä tarvitaan valtakunnallista seuraamista, ohjausta ja kehittämistä sekä eri toimijoiden jatkuvaa kouluttamista. Valtakunnallinen ohjaus edistää yhtenäisten käytäntöjen muodostamista eri yksiköiden välillä, mikä lisää väkivallankokijoiden yhdenvertaista kohtelua asuinpaikasta riippumatta. Valtuutettu on myös useaan otteeseen kiinnittänyt huomiota viranomaisten koulutustarpeeseen tunnistaa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja hyväksikäyttöä. Koulutusta tarvitaan myös lapsiystävällisen prosessin toteuttamisesta, jotta lapsen haavoittuva asema osataan ottaa huomioon ja lasta pystytään tukemaan rikosprosessin aikana oikeuksiin pääsyssä.

11 § Voimaantulo

-

Esityksen vaikutusarviot

Julkisen vallan on perustuslain 22 §:n mukaisesti turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, mikä edellyttää lainvalmistelussa huolellista yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia, jossa otetaan huomioon varsinkin haavoittuvassa tai syrjinnän vaarassa olevat lapsiryhmät. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että asian jatkovalmistelussa voi syventää esityksen yhdenvertaisuus- ja sukupuolivaikutusten arvioimista.

Mahdolliset muut kommentitne esitysluonnoksesta

-

Hiltunen Rainer
Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Kainulainen Heini
Yhdenvertaisuusvaltuutettu - Erikoistutkija